

אשכולות

כִּלְאוֹן פְּלוּנִי לֹא תֵאֱמָדוּ יְשִׁיבָה כִּסּ בִּיבָנָה

לעילוי נשמת מרן ראש הישיבה הרב חיים יעקב גולדוויכט בן הרה"ח רבי ישראל אלעזר זצ"ל

ישיבת בין הזמנים - פירוש מחודש

ר' איתן גרתי

בתחלת פרשתנו גבי יולדת זכר נאמר "ושלושים יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה" (יב, ד).

רש"י עה"ת מבאר שאין הפועל "תשב" הכא כמשמעו, אלא כוונתו "לשון עכבה, וכמו 'ותשבו בקדש', 'וישב באלוני ממרא' ". וצ"ב מדוע מביא רש"י ראייה לפירוש המלה 'תשב' משני פס' אלה, ולא מפס' רבים אחרים, ואף מוקדמים יותר כ"וישב בארץ נוד קדמת עדן" הנאמר בקין. עוד צ"ע בדיבור המתחיל הבא של רש"י "בדמי טהרה - אף על פי שרואה טהורה", ומה החידוש? והרי הדם עצמו טהור, וודאי שאשה הרואה אותו אינה נטמאת.

ע"כ יש לחלק בין לשונות ישיבה שונות, מבאר הרב"ב ב'לקוטי שיחות' (ח"ז). אין כוונת רש"י אלא לומר שהמלה 'תשב' אינה מתפרשת הכא במונחה המצוי - לשון התישבות וקביעות, אלא במונח של עיכוב ומניעה זמנית. על כן מביא רש"י ראייה לדבריו משני פס' אלה - 'ותשבו בקדש' שודאי היה תחנה זמנית טרם כניסת בני ישראל לארץ, וכן 'וישב באלוני ממרא' הנאמר באברהם בדרכו לקיום ציווי הבורא "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה".

לפי"ז תתברר היטב פשיטותם-לכאורה של דברי רש"י בדיבור הבא "אף על פי שרואה טהורה" - כוונת רש"י אינה לפרש את משמעות המלים דמי טהרה לכשעצמן, שפירושן ודאי דם שהוא טהור, אלא את הצירוף "תשב בדמי טהרה", דדמי הטהרה היו מעכבים ומונעים את טומאתה של האשה, כך ש"אע"פ שרואה טהורה". עפ"ז אתיא שפיר הצריכותא בד"ה הבא של רש"י "לא מפיק ה"א, והוא שם דבר, כמו טהור", הבא לבאר את הפירוש המלולי של "בדמי טהרה", לעומת הקודם לו שבא לבאר את כל הביטוי "תשב בדמי טהרה".

הגמ' בסוכה (מג, ע"א) דנה מנלן שמצות סוכה נוהגת בין בימים בין בלילות ומסיקה דילפינן ממלואים "תשבו, תשבו" לגז"ש. מעיר תוס' (מג, ע"ב ד"ה תשבו) דלא לגמרי ילפינן ממלואים "דהתם אי אפשר לישון בעזרה כמו בחצר דגמירי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד ואילו כאן אסור לישון חוץ לסוכה". מבאר הערול"ג שכיון שהיה אסור לשבת בעזרה היו מנמנמים על כתף חבריהם, כמו שמצינו גבי שמחת בית השואבה (סוכה ג, ע"א). ואכתי צ"ע איך מתקיים הפס' "ופתח אוהל מועד תשבו יומם ולילה" הרי אין ישיבה בעזרה - אע"כ מתרץ שלתוס' 'תשבו' איננה לשון ישיבה ממש אלא לשון עכבה, ומציין דדבר זה כבר מצינו ברא"ש פ"ד מסוכה ס"ג. רא"ש שם מביא שיטת רמב"ם דבסוכה יש לקדש מעומד דמפרש לשון "תשבו" כמשמעה המצוי, לכן נחשב הקידוש עובר לעשייתו. מעיר עליו רא"ש שודאי מקרי שפיר עובר לעשייתו כשמברך אחר שישב, כיון שהמצוה מתמשכת כ"ז האכילה א"כ "ובסוכות תשבו פי' תתעכבו כמו 'וישב העם בקדש' וכן 'ופתח אהל מועד תשבו' ". לפי דרכנו מתבאר הכל שפיר. לא בכדי כך הרא"ש את לשונות הישיבה של סוכות, ימי המלואים וישיבת עמ"י בקדש יחד. הכל לשון המצאות זמנית במקום.

ידועה השאלה מדוע פרשתנו נקראת בשם "תזריע" על אף שרובה המוחלט עוסק בדיני מצורע? ע"פ הנ"ל, אפשר לומר שלא בכדי היולדת קבלה את הבכורה בשמה של הפרשה - מלמדתנו היא שאם תשכיל להתבונן בפסוקי פרשתה, ניתן 'לסיים' את הפרשה שם, ולא להזקק ולהגיע להמשך הכואב העוסק בצרעת. 'תשב' הנאמר ביולדת (במשמעות 'ותשבו בקדש') מלמדנו להביט על חיינו בעוה"ז כעיכוב ומניעה זמנית טרם החיים בעוה"ב, בתקוה שיגרום לא לפתוח את הפה יותר משצריך. עוד מלמדנו שגם אם נכשלנו אין להתיאש כי "אף על פי שראתה (לעניננו, דברה לשוה"ר) טהורה היא".

עפ"ז יש לבאר את הגמ' בסנהדרין (לח, ע"א) המגלה שאדם נברא אחרון, כדי ש"אם תזוח דעתו עליו אומר לו יתוש קדמן במעשה בראשית". וק"ק מדוע דוק את היתוש בחר התנא להביא בתור הפחות שבבריאה? ואף את"ל שה"ז רק פלפול של סרק, אומר שבויקרא רבה המביא את אותו ענין הוסיף "יתוש קדמן, שלשול קדמן". א"כ הדק"ל, מה ראה התנא בסנהדרין לתת את הבכורה ליתוש (אדרבה, בפשטות הו"ל להעדיף השלשול שנברא ביום הששי עם החיות, סמוך יותר לבריאת האדם, לאשמועינן חידוש גדול יותר) - וי"ל דאין הכי נמי אפ"ל שכבר יצתה בת קול וגלתה לנו שיתוש הוא "בריה קלה דמעלנא אית לה ומפקנא לית לה" (גיטין נו, ע"ב). לפי דרכנו נאמר שמזכיר הוא לנו את שעשה לטיטוס ע"י ישיבה במוחו. פשוט שע"ז הבין טיטוס לא רק שהקב"ה שולט ביבשה בניגוד למה שהתרברב בתחלה, אלא אף הבין שאחרית האדם יכולה להיות קרובה מאוד, ואף אם לא ימצאנה מתחת לפני הקרקע, יכולה היא שתמצאנו כשרגליו עוד על הקרקע.

הרינו יוצאים בקרוב ממש לבין הזמנים ארוך מאין כמוהו, ומקווה שרבים המצפים לשבות ב"ישיבות בין-הזמנים" למיניהן, אם לא בשביל ניצול הזמן וקבלת מאור התורה הגנוז בזמנים אלה (דידוע שגובר בזמן שאין הרבה שלומדים), לפחות בשביל הכסף המובטח לקנית ספרים וכדו'. ע"פ דרכו של הרבי מליאובוויטש ניתן לומר שלשון "ישיבת בין הזמנים" מקבלת עתה משמעות שונה - יש שבחסידי ה' ישיבתם במשמעות המצויה, כענין של התקבעות, כמבקשי "שבת" בבית ה' כל ימי חייה, אלה שבין הזמנים שלהם נראה כמו הזמן, או לפחות כמו כוס הקפה במטבח הכולל שבאה כהיכי תמצוי לעירנות בַסְדֵר. אך יש כאלה, שמרגישים שזמנם מתפספס בין הידים ח"ו, עליהם נאמר שלואי שישבת בין הזמנים שלהם תהיה בבחינת עיכוב ומניעה בטרם חזרתם לזמן. הכת השלישית שאינה מנצלת את הזמן כלל אפ"י ב'זמן', ונדמית לתינוק הבורח מביה"ס - עליה אין פירוש...

פרשת תזריע

גליון 294 | כ"ו אדר ב' תשע"ד

(שנה שמינית)

כניסת שבת
מוצ"ש 17:36
18:35

מזל טוב

לנתן קוטלר,

לרגל נישואיו.

לדב יעקב גריסר (ח'),

לרגל נישואיו.

לאביעד פוגל (ה')

לרגל נישואיו.

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:

eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

הרב אורי בצלאל פישר

נתנאל כהן

כולנו מכירים את המצב בו נתלשות באופן חלקי חתיכות של עור מהאצבע ליד הציפורן. דנו הפוסקים האם מותר לגמור תלישתן בשבת?¹ מקור הדברים הוא במסכת **שבת צד**: "תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: צפורן שפירש רובה, וציצין שפרשו רובן... ביד - מותר [לתלוש], בכלי - פטור אבל אסור. לא פירשו רובן, ביד - פטור אבל אסור, בכלי - חייב חטאת [משום תולדה של גוזל]. אמר רב יהודה: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: והוא שפרשו **כלפי מעלה**, ומצערות אותו".² ופירש **רש"י** שם: "ציצין - כמין רצועות דקות הפורשות מעור האצבע סביב הצפורן. שפירשו רובן - קרובין לינתק" [דכיון שהם קרובים להינתק אינם יונקים עוד מהגוף, ונחשבים כבר כתלושים]. פמ"ג.³ **"כלפי מעלה - לצד הצפורן** התחילו לפרוש, דקא מצערו ליה טפי" [וחכמים התירו במקום צער ע"י שינון].⁴ נמצא שלפירוש רש"י 'כלפי מעלה' היינו לצד הצפורן, שמחובר בצד של הציפורן ומנותק מצד הגוף, ונקרא 'כלפי מעלה' משום שראשי אצבעותיו נמצאות למעלה כאשר מגבי דהיינו.⁵ אך **ר"ת** בתוס' (ד"ה 'והוא') חלק על רש"י, ופירש שכלפי מעלה היינו שהרצועות פירשו לצד הגוף, משום שהגמרא מתייחסת אל היד במצב שבו היא שמוטה דרכה כלפי מטה, וממילא 'כלפי מעלה' היינו לצד הגוף שהוא גבוה יותר. [ריטב"א בביאור דבריהם].⁶ ראייתו של ר"ת היא מן הגמרא בנדה (ג): שם מובא שאסור לאחוז באמה ולהשתין, וזה דווקא אם אווז מהעטרה **ולמעלה**, ושם פשוט לתוס' ולמפרשים שלמעלה היינו לצד הגוף [משום שכך מגרה בעצמו את היצר. עיי"ש].⁷ **השו"ע** (או"ח שכ"ח, לא) הביא את שתי השיטות, ולא הכריע ביניהם, וכך דבריו שם בסוף ההלכה: "ופירש רש"י: כלפי מעלה, כלפי ראשי אצבעותיו; ור"ת פירש דהיינו כלפי הגוף, וצריך לחוש לשני הפרושים".⁸ ולשיטתו אסור כלל לתלוש ציצין שפירשו מספק זה, שאין אנו יודעים מהי כוונת הגמ'.⁹ **יוש להבין**, ראשית, מה יתרץ רש"י על הקושיה שהקשה עליו תוס' מן הגמ' בנדה לעיל? יתרה מכך, רש"י עצמו מפרש במסכת נדה ש'למעלה' הכוונה לצד הגוף? וא"כ קשה כיצד פירש אצלנו בדיוק הפוך ש'למעלה' זהו הצד שכלפי הציפורן? לכאורה, היה ניתן לתרץ לפי רש"י, שישנו חילוק בין אמתו לראשי אצבעותיו. דאמתו דרכה להיות שמוטה כלפי מטה ולכן 'למעלה' שלה הוא כלפי הגוף. אך האצבעות - פעמים רבות אדם זוקפן כלפי מעלה ולכן 'למעלה' שלהן הוא כלפי הציפורן שהיא למעלה ביותר.¹⁰ אך קשה ע"כ, משום שגם דרכה של היד להיות שמוטה, ולכל הפחות לא נאמר שרוב הזמן אדם זוקפה כלפי מעלה". בנוסף, תירוץ זה נסתר מרש"י במנחות (יא). שם כתב שראשי האצבעות נקראות למטה, ואילו הצד שכלפי הגוף קרוי למעלה? בדיוק הפוך ממה שפירש כאן גבי ידו.¹¹ לכן, **נראה לומר** שפירוש אחר שיפתור את כל הקושיה ללא אקומתו.¹² והוא, שבאמת לדעת רש"י 'למעלה' הכוונה לצד הגוף, כפי שפירש בנדה ובמנחות, אלא שאצלנו לא בא רש"י לפרש **לאיזה** צד פירש הציצין, אלא לתאר **כיצד** פרשו, כלומר כיצד הגיעו למצב שבו פירשו כלפי מעלה לצד הגוף, וכך מדויק בלשונו שכתב 'לצד' הציצין התחילו לפרוש', כלומר שהציצין החלו להיפרד מהמקום הסמוך לציפורן, וכתוצאה מכך עלו כלפי מעלה לכיוון הגוף, עד שהגיעו למצב בו הן מחוברות בצידן העליון - לצד הגוף, ומנותקות בצידן התחתון - לצד הציפורן, והוא שפרשו 'כלפי מעלה' שאמרה הגמ'. וא"כ גם כאן לפי רש"י 'למעלה' היינו לצד הגוף, כפירושו בכל מקום בתלמוד, ואין סתירה.¹³ גם **השו"ע** עצמו פסק עפ"י הגמ' לעיל בנדה (א"ח ג, יד): "זהו שלא יאחוז באמה וישתין אם לא מעטרה ולמטה". ופסק כן בעקבות הטור שכתב שלמטה הכוונה 'לצד הארץ', ובי"ב סמן זאת על פירוש רש"י דלעיל שהכוונה לצד הגוף. וכיון שהסתמך על רש"י והלך בשיטתו, חייבים לתרץ כן גם לשיטתו, ולא כפי שהחמיר אצלנו, וי"ל.¹⁴ עוד יש **לחקור** לגבי מה שאמרה הגמ' "והוא שפרשו כלפי מעלה ומצערות אותו" - האם אלו שני תנאים נפרדים, או שיעיקר הטעם הוא הצער, ו'כלפי מעלה' זה רק היכי תמצא לכן שיהיה לו צער. ובמילים אחרות, האם 'כלפי מעלה' זה סיבה או סימן?¹⁵

מפירש"י שהוא לעיל ניתן לדייק שזהו סימן לצער, שהרי רש"י לא נתן טעם נפרד לכך שצריך להיתלש כלפי מעלה, אלא נימק זאת עם העניין של הצער וכתב: "דקא מצערו ליה טפי", משמע שכל הטעם לכך הוא משום שזה מהווה לנו סימן לכך שאכן יש לו צער מהציצין.¹⁶ וכמו"כ נראה מפירוש **הרמב"ם** (שבת ט', ט) שכתב: "וציצין של עור שפירשו רובן, אם פירשו כלפי מעלה ומצערות אותו מותר לטול אותן בידו אבל לא בכלי... ואם אינן מצערות אותו אפילו ביד אסור וכו'".¹⁷ משמע לשיטתו שיעיקר ההיתר הוא משום הצער שבדבר, ולכן חזר והתנה בתנאי כפול רק את העניין של הצער, ולא חזר להתנות ולומר כן גם לגבי הצורך שפירשו כלפי מעלה - שאם אינו כלפי מעלה אסור, שהרי אינו תלוי בזה דווקא, דהוא רק סימן לצער, ואם יש לו צער גם בלא"ה מותר. כנלענ"ד.¹⁸ עוד יש להביא את שיטת **המאירי** (שבת שם) שנראה מדבריו כי כלל לא נכנס למחלוקת הראשונים אם לצד הצפורן או לצד הגוף. וכן כתב: "אם פירשו הציצין כלפי מעלה לצד אופן הצפורן מותר לטול ביד", ואולי כוונתו לומר שהציצין עלו כלפי מעלה באופן שהן זקופות כמעט לגמרי, לאפוקי אם הן שוכבות על גבי הבשר, שאז אפ"י אם נתלשו רובן אינן מצערות אותו כ"כ ואסור.¹⁹ לגבי ההגדרה של 'פירשו רובן' - רוב ביחס למה? כתב הפמ"ג שייתכן שכל שדרך בני אדם לקלף - אם נקלף ממנו רוב הרי זה כתלוש, והיינו רוב מתוך מה שעתידי להיתלש אילו נמשוך את חתיכת העור כדרך שבה רגילים לתלוש, מתוך הנחה שאדם אינו חובל בעצמו לתלוש יתר על המידה.²⁰ ולמסקנת הדברים, נראה לומר שבאופן שמתקיימים כל התנאים - שפרשו רוב הציצין, כלפי מעלה - לצד הגוף (כמו שקורה בד"כ), ויש לו צער, ואין פסיד"ר שיצא דם, יהיה מותר לתלוש אותם, דאף אם לא נכריע בין השיטות דלעיל, מ"מ מידי ספק לא יצאנו, והו"ל ספק בתרי דרבנן²¹ במקום צער ולקולא²², אלא שכבר הורה השו"ע לאסור²³, ואין בכוחי הדל להתיר, ובפרט שיש גם צדדים לדחות²⁴. בהקשר לאפשרות לחלוק על גדולים למי שאכן ראוי לכך, נכון להוסיף בשולי הדברים את דבריו המאלפים של אחד מחכמי הדור הקודם, **הרב יהודה גרשוני** זצ"ל, תלמיד הראי"ה, האומר שישוד האיסור בכתבית תורה שבע"פ הוא בשאיפה לשמור על חיוניות ההלכה, וזה לשונו²⁵: "אבל האמת בזה, שמי שאינו רוצה לעקם את האמת יגיע להחלטה שכזו, שמה שנמסר בפירוש התורה שבעל-פה ונאסר לכותבה הוא כדי **שלא לעשות קיום לדורי דורות ולקשור ידי חכמי דור ודור** לפרש הכתובים כפי הבנתם, כי רק על אופן זה נבין את נצחיות התורה. וחכמה נכלאה מחכמת התורה היא, שנמסר לחכמי כל דור ודור, כדי שתהיה התורה חיה עם דברי הרמב"ם בהלכות ממרים פרק ב' הלכה א': 'ב"ד גדול שדרשו באחת מן המידות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך, ודנו דין, ועמד אחריהם ב"ד אחר, ונראה לו טעם אחר לסתור אותו, הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו, שנאמר: אל השופט אשר יהיה בימים הלם, אינן חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך', לפיכך נמסרה פירוש התורה לחכמי כל דור ודור, כדי שתהיה התורה חיה עם האומה ומתפתחת עמה, 'והיא נצחית... זה מורה על רצון המצוה יתברך לתת לחכמי התורה לפרש בכל דור ודור את התורה, שלא לעשות קיום מוחלט לפירוש התורה... יוצא מכל זה שהתורה נתנה על ידי תורה שבעל-פה יד חופשית לפרש לפי התפתחות חכמי כל דור ודור'.²⁶ ונסיים בסיפור שסיפר רב ומו"ץ של אחד היישובים, אביו של אחד האברכים החשובים²⁷, אשר פנה אל הגר"ע יוסף זצוק"ל בשאלה הלכתית בענין הנחת תפילין²⁸, מרן השיב לו בנועם שיעלמד את הסוגיה לעומק ויפסוק את ההלכה לפי הבנתו, ענה לו אותו רב שהוא חושש לעשות כן שמא עתה יראה להקל ולאחר זמן כשיענין שוב יראה שהדין נוטה להחמיר ויתברר לו שטעה למעשה, ענה לו הגרע"י זצ"ל: אז עכשיו תעשה כך ואחר כך תעשה אחרת, הכל לפי מה שאתה מבין באותו זמן.²⁹ כלומר, לא שייך בזה טעות (כשאכן מכיר בעצמו שיודע לעיין) מכיון שזהו עניין של שיקול דעת, והתורה ניתנה לנו באופן שבו אנו מבינים אותה לפי ההיגיון והשכל הישר שלנו, ולפיכך, לאחר העיון והסברא, אל לנו לחשוש תמיד שמא אנו טועים בהבנה, כי לא ניתנה תורה למלאכי השרת.³⁰

¹ אמנם ברש"י שעל הרי"ף (שבת דף לט: מדפי הרי"ף) הביא פירוש הפוך, אך זו דעה יחידאית, וכפי שידוע על רש"י כתב פירוש זה שעל הרי"ף, אלא מחבר לא ידוע.
² וכמו"כ כתב הריטב"א לאחר שהביא את שני הפירושים: "ואין לנו הכרע בדבר זה".
³ וכן ראייתו שיתרץ תוס' במסכת מנחות יא. ד"ה 'מלמטה'.
⁴ וכן נראה מתוס' שם שהביאו זאת רק כדחייו בעלמא לקושיית ר"ת.
⁵ הגמ' שם מסתפקת לגבי הקומץ מנחה **'מלמטה למעלה'**, שלא כדרך קמיצה, האם עלתה לו; ופירש שם רש"י שהכוונה שהכניס תחילה ראשי אצבעותיו לקמח וקמץ על כף ידו. ומוכח לשיטתו האצבעות נחשבות 'מטה', וכף היד 'מעלה'. וכ"כ תוס' שם.
⁶ ואמנם, גם כאן היה אפשר לתרץ, שכאשר משפיל את ידו לקמוץ את המנחה - באותו רגע ראשי אצבעותיו למטה, ואילו בסתמא הן נחשבות למעלה כיון שאדם מגביהה אותן בשימוש התדיר בהן. אך, תירוץ זה מצריך אותנו להיכנס לחילוקים דקים של צורות שימוש ברגעי זמן שונים, וקשה.
⁷ פירוש זה הוא לפי הבנת הפרישה את דברי רש"י, עם שכלול לדבריו.
⁸ ישנה גירסא דבריי: 'מצד הצפורן', ולגירסא זו מובן אף יותר, שרש"י בא רק לתאר מציאה צד התחילו לפרוש.
⁹ וכן נראה לומר מהתבוננות במציאות, שהרי ברוב הפעמים הציצין אכן מתנתקים בצד הקרוב לציפורן ונשארים מחוברים בצד הגוף, ולא ייתכן לומר שהגמרא ורש"י דבריו על מקרה כה נדיר בו הציצין פרשו באופן הפוך.

⁹ שהרי כיון שפרש רוב העור, ה"ז חשיב כמנותק, ואין איסור תלישתו אלא מדרבנן. ותלישה ביד גם היא מדרבנן כיון שהדרך היא לתלוש בכלי והו"ל שינוי.
¹⁰ שהרי אפילו מפסי מורסא התירו משום צער, אע"פ שהיא מלאכה שאין צריך לגופה וחמורה, וכ"ש הכא, אך יש לדחות דהתם הוא צער גדול.
¹¹ יש לבדוק האם כשכותב השו"ע 'וצריך לחוש...', היינו מעיקר הדין, או רק חומרא בעלמא שאפשר להתיר לצורך. ומ"מ אם מצערות אותו מאוד נראה שיש להקל.
¹² אמנם, לגבי ציפורן, הסכימו הפוסקים שאם נתלשה רובה מותר לתלושה בשבת ביד כאשר מצערות אותו. אמנם, צריך להזהר ליטלה באופן שלא יהיה פסיד קריש שיוציא דם.
¹³ בספרו קול יהודה, "ביטור במקורות דמוקרטיה ויהדות וזכויות העם", עמ' תרכב.
¹⁴ אשר מקווים כי יחזור במהרה לישיבתנו... וד"ל.
¹⁵ השאלה היתה האם מותר לו לכרוך את רצועות התפילין על השעון, הרב עובדיה מתייר זאת מעיקר הדין, ואילו הרב מצליח מזו, שעל-פיו נהג ללכת אותו רב תוניסאי, אוסר.
¹⁶ ובשיחה שנתן הרב מיכאל אברהם בישיבה אמר עוד, שאפילו על השו"ע מותר לאדם לחלוק אם הגיע להבנה אחרת ממנו משום שההלכה תלויה בהבנה שלי את הסוגיא והמציאות, ולא לפי האמת המוחלטת. ואמנם, קשה לומר זאת באופן גורף מחשש של מדרון חלקלק בו כל אחד יתיר לעצמו את האסור. אך, מי שאכן ברי-הכי נראה שיש, וכמו שמצינו שהאחרונים חולקים פעמים רבות על השו"ע. ויש להרחיב הדיבור בזה, אך אבמ"ל.

הנחת זר פרחים על ארונו של מת

הרב עובדיה יוסף זצ"ל (שו"ת יביע אומר, יורה דעה, חלק ג, סימן כד) דן בשאלה האם מותר להניח זר פרחים על ארונו של מת? הרי אומות העולם נוהגים כך, ואולי יש בכך איסור "ובחוקותיהם לא תלכו". הרב עובדיה רצה להתיר על פי מספר טעמים:

- א. הוא הבין שגם לדעת התוס' לא צריך שיהיה כתוב במפורש בתורה, אלא אם המנהג הוזכר בחז"ל, אז אין בכך איסור "ובחוקותיהם לא תלכו". וכיון שהוזכר בחז"ל שהיו מניחים בשמים על מיטת הנפטר, אז יש לומר שאין כאן איסור.
- ב. העיקר כדעת המהרי"ק והרמ"א. הוא הבין שכן גם דעת ר' יוסף קארו, כיון שר' יוסף קארו הביא את דברי המהרי"ק בדברי הבית יוסף. והביא עוד פוסקים שגם נקטו כדברי המהרי"ק.
- ג. אין איסור כשאינו מתכוין להידמות אליהם. ואם יש איסור, האיסור הוא רק מדרבנן.

יש לציין שהרב עובדיה יוסף זצ"ל הביא שהרב עובדיה הדאיה זצ"ל טען שאסור להניח את הזר פרחים מדין איסור "ובחוקותיהם לא תלכו": "חזיתיה לידידיו הרב הגאון ר' עובדיה הדאיה שליט"א בשו"ת ישכיל עבדי ח"ד (חיו"ד סי' כה) שנשאל בנ"ד, אם יש סמך להנהגים להניח זרי פרחים על ארון המת בעת שמולכין אותו לביה"ק. וכי, מנהג זה לא שמענו ולא ראינו פה א"י, ורק זה עתה חדשים מקרוב באו מערי אירופא/אירופה/ שהביאו מנהג זה עמהם, ונראה שנשתרבב מנהגם זה ממנהגי הגויים המודרניים שעושים כזאת, בהיות שאינם מאמינים בחומר מדת הדין והעונשים הבאים לאחר מיתה, ורק אומרים שהוא כחתן יכהן פאר שהולך להקביל פני המלך מלכו של עולם וכו'. ולכן מעטרים אותו בזרי פרחים. אך לא כאלה חלק יעקב דבמה יזכה ילוד אשה על רוב פשעיו וזדוניו וכו'. ולכן כל העושה כן מלבד שמראה עצמו כאילו כופר ח"ו בחשבו דלית דין ולית דיין. אלא הוא עובר ג"כ על ובחוקותיהם לא תלכו. ולכן כל מי שיש בידו יכולת עליו לשרש את המנהג הרע הזה מעיקרו שלא תתפשט ותפשה המספחת יותר ח"ו".

צדדים להקל

1. נראה שרוב הפוסקים נקטו כדעת מהרי"ק. שו"ת כתב סופר (יורה דעה, סימן קעה) כתב שאפשר לדחות את ראיותיו של מהר"ם שיק, על אף זאת, יש להכריע כמותו, וזאת משום שמשום הסברא דינו נכון, ומי יבוא אחרי הרמ"א לחלוק עליו. עיין שו"ת יביע אומר (הנ"ל), שו"ת שרידי אש (חלק ב, סימן לט) ושו"ת פסקי עוזיאל (חלק ב, סימן כב).
2. הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל זצ"ל (הנ"ל) טען שהגר"א החמיר רק בחוקים שידועים שהם חוקי גוים. שהגויים חקקו אותם כחוקים. אבל, אם יש חוק שלא ידוע שהוא חוק של גוים ואין בו סרך עבודה זרה, אין איסור.
3. שו"ת שרידי אש (הנ"ל) הבין שגם לפי תוס' האיסור "ובחוקותיהם לא תלכו", במקרה שמדובר על חוק של שטות והבל, שייך רק כשכוונת האדם להידמות לאומות העולם. אם אין כוונתו להידמות לאומות העולם אין בכך איסור "ובחוקותיהם לא תלכו".
4. יכול להיות שאם לא מדובר על חוק של עבודה זרה, אין איסור "ובחוקותיהם לא תלכו" מדאורייתא, אלא רק איסור מדרבנן (עיין שו"ת יביע אומר הנ"ל ושו"ת שרידי אש הנ"ל). כיון שיש כאן מחלוקת באיסור דרבנן, אפשר להקל.
5. האגרות משה (יורה דעה, חלק ד, סימן יא) טען שאם מדובר על חוק שנהוג אצל כל אומות העולם גם אצל אומות העולם שאינן עובדות עבודה זרה, אין בכך איסור "ובחוקותיהם לא תלכו".
6. החת"ם סופר (או"ח, סו"ס קנט) טען שאיסור "ובחוקותיהם לא תלכו" שייך רק אם היהודים אינם נוהגים חוק זה. אם כבר התחילו היהודים לנהוג מנהג זה, ואין המנהג מיוחד רק לגוים, אין כבר איסור "ובחוקותיהם לא תלכו".
7. שו"ת יביע אומר (הנ"ל) סובר שגם לדעת התוס' לא צריך שיהיה המנהג כתוב בתורה, מספיק שזה כבר מצוי בדברי חז"ל. בכך אנחנו יודעים שהמנהג קדם למנהג אומות העולם ואין אנחנו לומדים מהם.
8. שו"ת שרידי אש (הנ"ל) סובר שגם לפי הגר"א איסור "ובחוקותיהם לא תלכו" שייך רק מתי שאנחנו רוצים ללמוד מהם.

מבוא:

במאמר הקודם דנתי בנוגע לאיסור "ובחוקותיהם לא תלכו". השבוע ברצוני לדון במספר מקרים שדנו בהם הפוסקים אם יש בהם איסור "ובחוקותיהם לא תלכו". בסיום הדיון אעלה צדדים שונים שהפוסקים העלו שמחמת אפשר להקל שמחמתם לא יהיה איסור "ובחוקותיהם לא תלכו". לפי הרבה מן הטעמים שיוזכרו יהיה מקום להקל בנוגע ללבישת תחפושות בפורים. הרי כתבתי במאמר קודם, שיש צד לומר שמדובר על מנהג שהיה נהוג אצל אומות העולם ואנחנו לקחנו את המנהג מהם. על פי הטעמים שיוזכרו להלן יובן מדוע כיום אין איסור בדבר.

שטיחת עשבים והעמדת אילנות בבית הכנסת בשבועות

הרמ"א (אורח חיים תצד, ג) פסק: "ונוהגין לשטוח עשבים בשבועות בבית הכנסת והבתים, זכר לשמחת מתן תורה". והמגן אברהם (שם, ה) כתב: "ונוהגין להעמיד אילנות בבה"כ ובבתים ונ"ל הטעם שיוזכרו שבעצרת נידונין על פירות האילן ויתפללו עליהם". מובא בשם הגר"א שאסר שטיחת עשבים והעמדת אילנות בבית הכנסת בשבועות, כיון שכן גם המנהג אצל הגוים לפני החג שלהם. כך כתב החיי אדם (כלל קלא, סעיף יג): "הגר"א ביטל מנהג מלהעמיד אילנות בעצרת, משום שעכשיו הוא חוק העמים להעמיד אילנות בחג שלהם (שקורין "זאלאניע שווענטע" או "פינגשטן") (ועיין ע"ז דף י"א בתוספות שם)".

והארין בזה בחכמת אדם (כלל פט, סעיף א): "וכל דבר שהוא חוק לעבודה זרה אף על גב דכתיב בתורה שהיו נוהגין בו ישראל אסור משום בחוקותיהם (ויקרא י"ח, ג') ולכן המצבה אף על פי שהיתה אהובה לפני המקום בימי אבות לאחר שנעשה חוק לעבודה זרה כתיב (דברים ט"ז, כ"ב) ולא תקים לך מצבה וכן שריפה על המלכים אילו היה חוק לעבודה זרה אף על גב דכתיב בקרא ויש לומר דהם למדו ממנו אפילו הכי אסור אבל מה שאינו חוק לעבודה זרה אלא להבל ושטות אם כתיב בתורה מותר ואם לא כתיב אף זה אסור ומטעם זה אסר הגר"א להעמיד אילנות בחג השבועות כמו שכתבו האחרונים כיון שכן נהגו בחג שלהם (עבודה זרה דף י"א בתוספות שם)".

פסיקה זו מבוססת על כך שאנחנו נוקטים להלכה כדעת התוס' ולא כדעת מהרי"ק ורמ"א.

שו"ת אגרות משה (יורה דעה, חלק ד, סימן יא) הביא מדברי המהרש"ם שרצה להתיר מכוח דברי הרמ"א, שהרי יש טעם לשטיחת העשבים שהיא זכר למתן תורה, לעשבים ופרחים שגדלו בהר סיני. וכן יש טעם להעמדת אילנות לזכר שנידונים על המים. יש עוד צד להתיר משום שהגוים שוטחים את העשבים גם מבחוץ, ואנחנו שוטחים רק מבפנים. לכן, אנחנו לא עושים כמותם ואין בכך איסור "ובחוקותיהם לא תלכו". האגרות משה לא קיבל את דבריו: "בדבר שטיחת עשבים והעמדת אילנות בחג השבועות, שהגר"א אסר מאחר שעושים העכו"ם בחג שלהם סמוך לשבועות, וטעם מהרש"ם (בדעת תורה, שכתב שכל דבר שיש לו טעם אין בו איסור דובחוקותיהם, וא"כ כיוון שאנו עושים לזכר שנידונים בו על פירות האילן מותר. ועוד שהגויים מעמידים האילנות בחג שלהם גם בחוץ, ואנחנו עושים כן רק בפנים) אינו כלום כדכתב כת"ה. ועיין בעה"ש שג"כ כתב שבדורות שלנו ביטלו, כוונתו להגר"א שנתקבלו דבריו".

יש להעיר על דברי מהרש"ם שמבואר בדברי הרמ"א שהמנהג גם לשטוח עשבים בבתים. אלא, כנראה כוונת מהרש"ם מבחוץ לבית תפילתם. דהיינו, ליד בית תפילתם, אבל מבחוץ.

מאידך, נציין שהרב עובדיה יוסף זצ"ל (שו"ת יחווה דעת, חלק ד, סימן לג) כתב שאפשר לנהוג מנהג זה ויש לו יסוד. ואין לחוש משום "ובחוקותיהם לא תלכו", וזאת משום שפוסקים כדעת מהרי"ק ורמ"א: "בסיכום: המנהג שנהגו לקשט את בתי הכנסת וספרי תורה בכתרי פרחים ושושנים, ולהעמיד שם ענפי אילנות, יש לו יסוד נאמן על פי מדרשי חז"ל. ומנהגם של ישראל תורה הוא".

לאכול. דברי הטור מבוססים על דברי הרא"ש (מסכת פסחים, ריש פרק ב) שהסיבה שטעם הדבר הוא למרות שהחמץ אינו ראוי לאכילת כלב, בכל זאת, אם האדם רוצה לאכול, אז יש כאן דין "אחשביה". ולכן, אסור מדרבנן.

לפי זה, צריך להבין מה החילוק בין שני הדינים? מדוע הטור התיר לכתחילה לאכול מאכלים מקולקלים ביום הכיפורים? מדוע אינו אסור מדין "אחשביה"?

הטור (אורח חיים, סימן תריב) פסק: אדם שאכל ביום הכיפורים מאכלים שאינם ראויים לאכילה, כגון מאכלים מרים, או באושים, או מקולקלים, לא רק שאינו חייב כרת אלא אפילו איסור בין בכך.

מאידיך, הטור (אורח חיים, סימן תמב) פסק: שחמץ שאינו ראוי לאכילת כלב, למרות שמותר לקיימו בפסח, מכל מקום אסור

חמץ ישראל

הרבי מאפטא נפטר בגיל 72 בה' בניסן ה'תקפ"ה (1825) ונקבר במזיבוז' ליד הבעש"ט.

לפני פטירתו הזהיר הרב את בנו שלא ירשמו שבחים על מצבתו מלבד שהיה "אוהב ישראל".

האגדה החסידית מספרת שמלאכים נשאו את גופתו וקברוה בבית הקברות בטבריה, שם מוצבת אבן סמלית לכבודו, והיו חסידים ואדמו"רים שהיו הולכים להשתטח על ציונו בטבריה.

הרב השאיר אחריו עשרות תלמידים שחלקם היו אח"כ רבנים ידועים.

"אוהב ישראל"

נתנאל כהן (א')

הרב אברהם יהושע השלהעשיל (מכונה גם בשמות "הרבי מאפטא" ו"אוהב ישראל" על שם סיפרו¹⁷) - נולד ב"ז'מיגרד" שבפולין בשנת ה'תק"ח (1748) נצר למשפחות רבניות מפורסמות מצד הוריו (אביו היה מחשובי רבני פולין וכיהן כאב"ד בעיירה "ניישטאט"). כבר מילדותו הפגין הרב יכולות לימוד מבטיחות, ואכן לימים נודע כבקי גדול בתלמוד, והיה לאחד מגדולי האדמו"רים, וכן היה ידוע בתכונתו הבולטת ביותר שהייתה אהבתו לעם ישראל.

הרב התחיל את דרכו כרב ודיין של העיירה "קולובשובה" - בזמן כהונתו ביקרו בעיר רבי לוי יצחק מברדיטשב והרב משה לייב מסאסוב, ובהשפעתם התקרבו לחסידות והיה אחד מתלמידיו הקרובים של רבי אלימלך מליז'נסק.

אח"כ מונה הרב להיות רבה של העיירה "אפטא" (בשנת ה'תק"ס - 1800) ולאחר שמונה שנים בשנת ה'תקס"ח (1808) הזמן¹⁸ הרב לכהן כרבה של העיר "יאסי" שברומניה, תושבי העיר "אפטא", שאהבו את הרב, לא הסכימו לוותר על רבם, ולכן אמר להם הרב כי תמיד ישארו חקוקים על ליבו וכהוכחה לכך להם כי תמיד ישאיר את שמו על שם עירם "הרבי מאפטא".

לאחר פטירת האדמו"ר של מזיבוז' התיישב הרב בעיירה "מזיבוז'", שהיתה עירו של הבעש"ט, והקים בה בית מדרש חסידי תחת הנהגתו.

¹⁷ספריו, "תורת אמת" ו"אוהב ישראל", לא נכתבו על ידו אלא על ידי תלמידיו.

¹⁸ ההזמנה היתה ע"י אחד מבני העיר שהיה בנקאי ועשיר גדול והבטיח לרב כי אם יסכים ויבוא לכהן ב"יאסי" אזי יעמיד לרשותו בית גדול בו יוכל לארח את אורחיו הבאים ללמוד עמו תורה.